

Дударчук Л.В.

аспірант,

*Волинський національний університет
імені Лесі Українки*

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА НА БЕРЕСТЕЙЩИНІ В ПЕРІОД НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941–1944 РР.)

В червні 1941 р. розпочалася німецько-радянська війна. Невдовзі військам Вермахту вдалося окупувати всю територію України. Відповідно до нового адміністративного поділу, значна кількість західноукраїнських земель увійшла до складу генеральної округи «Волинь-Поділля». Однак, зауважимо, що територія округи охоплювала Брест-Литовський, Домачевський, Малоритський, Мотикалівський та Жабинківський райони Білорусі, де впродовж 1941–1944 рр. діяла розгалужена мережа закладів професійної освіти, дослідження функціонування яких є метою нашої наукової розвідки.

На початковому етапі окупаційного періоду ініціатива в справі заснування фахових шкіл, як правило, належала представникам місцевої

¹ В статті проаналізовано систему професійної освіти на території тієї частини Берестейщини, яка увійшла до складу генеральної округи «Волинь-Поділля».

влади та членам різноманітних товариств, які діяли в краї. Нацистське керівництво не перешкоджало цьому процесу, оскільки наявність достатньої кількості спеціалістів у різних галузях господарства сприяла максимальному визиску економічного потенціалу регіону. Тому вже в січні 1942 р. розпочали своє функціонування Технічна та Ремісничка школи в Бересті, в яких працювали електрично-механічний, шляхово-будівельний, ковальсько-слюсарський відділи, а також тримісячні курси крою, шиття та трикотарства для дівчат. Директором обох освітніх закладів, де станом на квітень 1942 р. нараховувалося понад 250 студентів, був Іван Гнойовий. Термін навчання в Технічній школі становив три, а в Ремісничій – два роки [1, с. 4]. Цікаво, що обидві школи працювали в зимову пору року, відтак можемо стверджувати, що вони були в достатній мірі забезпечені паливом. Зауважимо, що на початку липня 1942 р. при одній із них мали запрацювати двомісячні підготовчі курси для осіб, які не мали восьмирічної шкільної освіти, наявність якої була необхідною умовою для вступу [2, с. 4].

Заклади фахової освіти в досліджуваній період не рідко засновувались за ініціативи культурно-освітніх товариств. Так, стараннями «Просвіти», з дозволу гебітскомісара, влітку 1942 р. було анонсовано урухомлення в Бересті тримісячного курсу провідниць дитячих садків. Для бажаючих здобути цей фах існували віковий та освітній цензи – абітурієнтки мали досягти шістнадцятирічного віку та закінчити щонайменше шість класів «народної школи». Плата за курс становила 60 карбованців. Однак умови навчання були досить добрими – слухачі забезпечувалися гуртожитком та триразовим харчуванням (при цьому існував чіткий перелік продуктів, які кожна дівчина зобов'язувалася привезти – по три кілограми жиру та каші, 50 кілограм картоплі і один кілограм ярини). Зголошення приймалися на вул. Бангофштрассе (колишня Стецкевича), в канцелярії «Просвіти» [3, с. 4]. Організація даного курсу, ймовірно, була зумовлена тим, що в серпні 1942 р. відбувався запис до дитячого садка [4, с. 4], функціонування якого напряму залежало від наявності кваліфікованого персоналу. Окупаційна адміністрація була зацікавлена у роботі таких закладів, оскільки віддавши дитину в садочок, дорослі могли значно довше працювати на різних підприємствах і установах міста. Крім безпосередньої організації фахових шкіл, члени «Просвіти» долучалися до облаштування побуту студентів. Саме їх зусиллями для дівчат, які навчалися в Ремісничій та Технічній школах, на вчительських курсах та для працівниць кравецько-білизнярської майстерні в Бересті, на

вул. Більверкалей, 23 було влаштовано гуртожиток, в якому вони за низьку плату могли отримати не лише місце для проживання, а й харчування та лікарський нагляд [5, с. 4].

Окрім закладів дошкільної освіти в окупаційний період у регіоні діяла розгалужена мережа шкіл. З метою забезпечення їх достатньою кількістю педагогів у Бересті до 20 серпня 1942 р. тривав запис слухачів на однорічні вчительські курси, куди могли зголоситися українці, які досягли сімнадцятирічного віку і отримали неповну середню (семирічну) освіту. Особи, які її не мали, могли здобути кваліфікацію вчителя після успішної здачі іспитів з арифметики, природознавства та географії [6, с. 4]. Однак згодом шкільний інспектор повідомив, що термін навчання на цих курсах (які мали запрацювати з 1 жовтня в приміщенні Технічної школи, на вул. Білостоцькій, 35), скоротили з одного року до восьми тижнів [7, с. 2]. Відтак можемо припустити, що за такий короткий час їх слухачам не вдалося оволодіти достатньою кількістю знань, що негативно позначилося на їхньому фаховому рівні. Згодом, на початку січня 1943 р., газета «Наше слово» повідомила про завершення аналогічного тримісячного курсу, де відповідну кваліфікацію здобуло 100 осіб [8, с. 6]. Зауважимо, що станом на осінь 1942 р. в регіоні відчувався брак вчителів – у початкових 149 школах, де навчалося майже 20 тисяч дітей, працювало 328 педагогів¹. При цьому, відповідно до планів представників місцевої влади, кількість шкіл мала зрости до 170, а кількість педагогів – збільшитися на 40 осіб [9, с. 4]. Тому вищезгадані курси якраз і були одним із джерел поповнення регіону учительськими кадрами.

У кінці жовтня 1942 р. на шпальтах берестейської преси вийшла друком стаття державного радника, керівника відділу праці, доктора Меннінига, яка свідчила про значні зміни в підходах окупаційної влади щодо організації професійної освіти. Зокрема, констатує, що ґрунтовна підготовка спеціалістів у деяких галузях промисловості, а також сільського господарства та торгівлі тимчасово припинилася (з огляду на умови воєнного лихоліття), автор: а) наполягав на необхідності в першу чергу «вишколювати хлоп'ячий фаховий доріст»; б) вимагав, щоб віднині здобуття певної спеціальності відбувалося безпосередньо на підприємстві; в) закликав звертати основну увагу на практичні вміння учнів, натомість теоретичні знання вони могли здобувати у вечірню пору;

¹ Ці цифри – дані з території Берестейського, Жабинківського, Домачевського, Мотикалівського та Малоритського районів (за винятком м. Берестя).

г) повідомляв, що за кожним кваліфікованим майстром закріплювалася щонайменше одна людина, яку він навчав; г) доводив до відома, що невдовзі мала відбутися «... реєстрація усієї молоді органами шкільного догляду» [10, с. 6]. Останній пункт виразно демонструє, що у такий спосіб влада намагалася облікувати працездатну молодь регіону з метою її подальшої експлуатації (в т. ч. вивозячи на примусові роботи до Німеччини). Загалом же дана стаття свідчить про те, що з осені 1942 р. окупаційна адміністрація відмовилася від комплексного підходу при підготовці фахівців, натомість її зусилля були спрямовані на вишколення практичних вмій і навичок молодих спеціалістів, оскільки максимальний визиск економічного потенціалу краю, головним чином, залежав саме від них.

Найбільш розвинутою галуззю економіки на Берестейщині (з огляду на відповідні природно-кліматичні умови і низький рівень урбанізаційних процесів) було сільське господарство. З метою підготовки спеціалістів у цій сфері 9 листопада 1942 р. окружний шкільний інспектор анонсував урухомлення в Петровичах (Жабинківський район) Сільськогосподарської школи. Зголошуватися на навчання могли особи, які досягли 16-річного віку та отримали семикласну освіту. При закладі мали створити інтернат. При записі абітурієнти зобов'язувалися пред'явити паспорт, подати заяву, свідоцтва про народження та останню шкільну освіту [11, с. 4]. Окрім цього, з метою «... вишколу й підготовки працівників у гмінних та господарських інституціях» на початку березня 1943 р. функціонували шестимісячні адміністративно-економічні курси в Бересті, куди могли зголоситися випускники 6–7 класів шкіл, сплативши 200 карбованців [12, с. 4]. На жаль, опрацьовані автором джерела не дозволяють детальніше розкрити особливості навчального процесу в перерахованих закладах фахової освіти (розпорядок занять, успішність студентів, професійний рівень викладачів).

Таким чином, можемо підсумувати, що в умовах нацистської окупації на території тієї частини Берестейщини, яка входила до складу генеральної округи «Волинь–Поділля», діяла розгалужена мережа закладів професійної освіти, презентованих відповідними школами (Технічною, Ремісничою) та курсами (педагогічними, адміністративно-економічними та іншими). Значна їх кількість була заснована за ініціативи культурно-освітніх товариств. Загалом же фахові навчальні заклади в досліджуваній період мали такі особливості: по-перше, за незначним винятком, готували спеціалістів у тих галузях господарської і соціально-

економічної сфери, які були важливими з точки зору їх експлуатації окупаційною владою; по-друге, термін навчання у них був незначний, що негативно позначилося на професійному рівні випускників.

Список використаних джерел:

1. Українська Технічна й Ремісничка школи в Бересті, 1942, *Наше слово*, 12 квітня, с. 4.
2. Відкриття підготовного курсу при Технічній Школі в Бересті, 1942, *Наше слово*, 5 липня, с. 4.
3. Курс провідничок дитячих садків, 1942, *Наше слово*, 12 липня, с. 4.
4. Дитячий садок у Бересті, 1942, *Наше слово*, 9 серпня, с. 4.
5. Бурса для дівчат, 1942, *Наше слово*, 30 жовтня, с. 4.
6. Однорічний державний учительський курс, 1942, *Наше слово*, 16 серпня, с. 4.
7. Оголошення, 1942, *Наше слово*, 4 жовтня, с. 2.
8. Закінчення 3-місячного учительського курсу, 1943, *Наше слово*, 7 січня, с. 6.
9. Стан шкільництва на Берестейщині, 1942, *Наше слово*, 9 жовтня, с. 4.
10. Забезпечення підприємств фаховим доростом, 1942, *Наше слово*, 25 жовтня, с. 6.
11. Відкриття сільсько-господарської школи, 1942, *Наше слово*, 13 листопада, с. 4.
12. Оголошення, 1943, *Наше слово*, 5 березня, с. 4.